ВОРОБЕЙ
Юлія Миколаївна
yulia.vorobei@yandex.ua

УДК 005.336.4

АДАПТАЦІЯ СТАНДАРТУ ЗВІТУВАННЯ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ INCAS ДО ВИКОРИСТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ

ADAPTATION OF INTELLECTUAL CAPITAL REPORTING STANDARD INCAS FOR USING IN INTERNATIONAL COMPANY ACTIVITIES

аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет

Розглянуто сутність та переваги стандарту Європейської інструкції з відображення інтелектуального капіталу (InCaS). Обґрунтовано доцільність адаптації стандарту звітування InCaS до використання в діяльності міжнародних компаній. З цією метою запропоновано використання в якості параметру експертної оцінки впливу інтелектуального капіталу на капіталізацію компанії та розроблено морфологічну матрицю звітування з інтелектуального капіталу міжнародної компанії на основі стандарту InCaS.

* * *

Рассмотрены сущность и преимущества стандарта Европейской инструкции по отображению интеллектуального капитала (InCaS). Обоснована целесообразность адаптации стандарта отчетности InCaS к использованию в деятельности международных компаний. С этой целью предложено использование в качестве параметра экспертной оценки влияния интеллектуального капитала на капитализацию компании и разработано морфологическую матрицу отчетности по отображению интеллектуального капитала международной компании на основе стандарта InCaS.

* * *

Introduction. *The decisive role of intangible assets in ensuring the effective operation of international companies actualizes the task of developing standards for reporting on using of intellectual capital. The wide range of qualitative and transparent intellectual capital reporting provides the European Intellectual Capital Statement (InCaS, but it requires some adaptation and taking into account the specific characteristics of the activities of international companies.*

Purpose. *The purpose of the article is to consider the essence of the standard of reporting Intellectual Capital Statement (InCaS) and determining the possibilities of its adaptation for using in the activities of international companies.*

Results. *The article outlines the benefits of the InCaS reporting standard, which include the ability to assess the company's intellectual potential in terms of achieving its strategic goals and impact on its outcomes. For improving the InCaS standard methodology, it is purposed to apply the impact of intellectual capital on the company's capitalization as the parameter of the expert assessment. This addition provides the assessment of the role of intellectual capital in shaping the market value of an international company, depending on the sector specificity of its activities. The morphological matrix of reporting on the intellectual capital of an international company based on the InCaS standard has been developed taking into account the suggested recommendation.*

Conclusion. *The proposed recommendations for adaptation of standard of intellectual capital reporting InCaS will ensure transparency of the assessment of the intellectual capital of an international company and the determination of management strategies for its components.*

Ключові слова: *інтелектуальний капітал, стандарт звітування, міжнародна компанія, капіталізація, морфологічна матриця*

Ключевые слова: *интеллектуальный капитал, стандарт отчетности, международная компания, капитализация, морфологическая матрица*

Keywords: *intellectual capital, reporting standard, international company, capitalization, morphological matrix*

ВСТУП

Визначальна роль нематеріальних активів у забезпеченні ефективної діяльності міжнародних компаній актуалізує завдання формування стандартів звітності щодо використання інтелектуального капіталу. На корпоративному рівні управління брак уніфікованих стандартів звітування призводить до розпорошування інтелектуальних ресурсів та помилковості в оцінюванні стратегічного потенціалу міжнародних компаній.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

За умов, коли нематеріальні ресурси формують до 80 % вартості розвинутих ринкових економік, ідентифікація та управління інтелектуальним капіталом стає стратегічним завданням не лише окремих компаній, але й набуває загальнодержавного значення. Прикладами державної участі у цій діяльності є функціонування Центру інтелектуального капіталу в Шотландії, заходи японського міністерства торгівлі та промисловості, співробітництво міністерств США з Інститутом управління знаннями, розробка національних стандартів управління інтелектуальним капіталом – Австралійські [1], Європейські [2], Датські [3] інструкції тощо.

Попри те, що драйвери створення вартості на основі інтелектуального капіталу матимуть відмінності залежно від галузевої специфіки, національних особливостей, розміру компаній тощо, може бути визначений певний їх стандартний (універсальний) перелік. Загальними вимогами до стандартів звітування з інтелектуального капіталу на основі системи універсальних індикаторів можна вважати:

можливість візуалізації взаємозв’язку між цінністю інтелектуального капіталу та результатами його використання в діяльності компанії;

кількісний характер показників, що підлягають оцінці та вимірюванню;

можливість забезпечення системного характеру спостережень за динамікою показників;

подолання інформаційної асиметричності у формуванні взаємовідносин між внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами.

На наш погляд, найкращі можливості у сенсі дотримання визначених вимог створює використання Європейської інструкції (керівництва) з відображення інтелектуального капіталу (Intellectual Capital Statement, InCaS [2]). Стандарт надає широкі можливості для якісного та прозорого звітування з інтелектуального капіталу в тому числі й міжнародних корпорацій, але необхідною є певна його адаптація та урахування специфічних характеристик діяльності міжнародних компаній.

МЕТА РОБОТИ – розглянути сутність стандарту звітування з інтелектуального капіталу Intellectual Capital Statement (InCaS) та визначити можливості його адаптації до використання в діяльності міжнародних компаній.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. При проведенні дослідження використання методи морфологічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проект Intellectual Capital Statement (InCaS, 2003 р.) [2] створений на партнерських засадах 25 європейськими компаніями, 6 бізнес-асоціаціями, науково-дослідними установами та незалежними експертами з метою зміцнення та розвитку інноваційного потенціалу європейських компаній. Європейська інструкція щодо формування звітності базується на ідеї щодо взаємозв'язку інтелектуального капіталу з корпоративними цілями, бізнес-процесами та результатами діяльності. Згідно зі структурною моделлю InCaS, ефективне використання інтелектуального капіталу відіграє провідну роль у системі управлінських рішень, спрямованих на реалізацію стратегії компанії.

Центральною категорією Європейського керівництва є «рівень зрілості компанії», який залежить від низки характеристик компанії (корпоративна культура, розмір, стадія життєвого циклу тощо), та впливає на вибір та ефективність застосування технік оцінювання інтелектуального капіталу.

Алгоритм звітування згідно європейського стандарту InCaS базується на класичному уявлені щодо структури інтелектуального капіталу компанії, згідно з яким компонентами інтелектуального капіталу є людський, структурний та капітал відносин. Компоненти інтелектуального капіталу оцінюються низкою атрибутів: людський капітал (ЛК): професійні компетенції (ЛК1), соціальна компетенція (ЛК2), мотивація співробітників (ЛК3); структурний капітал (СК): корпоративна культура (СК1), внутрішнє співробітництво та обмін знаннями (СК2), інформаційні технології та явні знання (СК3); капітал відносин (КВ): відносини з клієнтами (КВ1), відносини з інвесторами (КВ2).

Кожен з атрибутів характеризується кількістю, якістю та рівнем використання (наявність системного управління). Атрибути оцінюються експертами суб'єктивно, виходячи з їх уявлення про поточне (Х %) та бажане значення (100 %) середньоарифметичного цих атрибутів. Результатом є визначення «потенціалу покращення» за кожним з атрибутів, який засвідчує, наскільки поточне значення відрізняється від бажаного. Після цього експертами заповнюється матриця «Вплив інтелектуального капіталу на результати діяльності компаній» (Impact scoring matrix), в якій ті ж самі атрибути інтелектуального капіталу оцінюються за ступенем їх впливу на досягнення стратегічних цілей компанії в діапазоні від 0 (відсутність впливу) до 3 (експонентний вплив). Останнім кроком на цьому етапі є побудова матриці в системі координат «Потенціал покращення – Вплив на результати діяльності», кожен з квадрантів якої визначає стратегію управління інтелектуальним капіталом компанії залежно від сполучення цих двох характеристик (розвиток, стабілізація, аналіз та відсутність дій щодо управління інтелектуальним капіталом).

Питання оцінювання атрибутів інтелектуального капіталу вирішується за рахунок вибору індикаторів, які найкращим чином їх описують, рекомендованою кількістю від 2 до 6 на кожний атрибут. В якості таких індикаторів можуть бути використані, наприклад: працівники з вищою освітою (характеристика атрибуту ЛК1), кількість лояльних клієнтів (характеристика атрибуту КВ1) та ін. Загальною рекомендацію Європейського проекту InCaS є вибір індикаторів атрибутів інтелектуального капіталу, які можуть бути вбудовані у загальну систему показників діяльності компанії.

Детально рекомендації щодо використання Європейського стандарту звітування з інтелектуального капіталу подано на сайті проекту InCaS [2]. На наш погляд, стандарт надає широкі можливості для якісного та прозорого звітування з інтелектуального капіталу в тому числі й міжнародних корпорацій, але необхідною є певна його адаптація та урахування специфічних характеристик діяльності міжнародних компаній.

У контексті розвитку методології стандарту InCaS та її адаптації до використання в діяльності міжнародних компаній може бути запропоноване використання такого інструменту управлінського аналізу, як морфологічна матриця. Побудова морфологічної матриці є результатом використання методу морфологічного аналізу, який був запропонований швейцарським астрофізиком Фріцем Цвікі з метою віднаходження можливих рішень управлінської проблеми шляхом розбивки її на окремі атрибути та комбінації можливих реалізацій цих атрибутів. Ідея морфологічного аналізу полягає у системному дослідженні всіх можливих варіантів вирішення певної управлінської проблеми та відборі критичних параметрів, які найбільшим чином впливають на її розв'язання [4]. Морфологічну матрицю звітування з інтелектуального капіталу компанії на основі стандарту InCaS з урахуванням авторських пропозицій подано у табл. 1.

Таблиця 1

Морфологічна матриця звітування з інтелектуального капіталу міжнародної компанії на основі стандарту InCaS

Компоненти ІК	Людський капітал (ЛК)									Структурний капітал (СК)		
Атрибути ІК	Професійні компетенції (ЛК1)			Соціальна компетенція (ЛК2)			Мотивація співробітників (ЛК3)			Корпоративна культура (СК1)		
Характеристики атрибутів	Кількість	Якість	Управління	Кількість	Якість	Управління	Кількість	Якість	Управління	Кількість	Якість	Управління
	a_{11}	a_{12}	a_{13}	a_{21}	a_{22}	a_{23}	a_{31}	a_{32}	a_{33}	b_{11}	b_{12}	b_{13}
X-координата матриці стратегій ($X_{ІК}$)	Потенціал покращення $X_{ЛК1}$			Потенціал покращення $X_{ЛК2}$			Потенціал покращення $X_{ЛК3}$			Потенціал покращення $X_{СК1}$		
Сила впливу на капіталізацію компанії	0 – відсутній	1 – незначний	2 – сильний	3 – експоненційний	0 – відсутній	1 – незначний	2 – сильний	3 – експоненційний	0 – відсутній	1 – незначний	2 – сильний	3 – експоненційний	0 – відсутній	1 – незначний	2 – сильний	3 – експоненційний
Y-координата матриці стратегій ($Y_{ІК}$)	Вплив на капіталізацію компанії $Y_{ЛК1}$			Вплив на капіталізацію компанії $Y_{ЛК2}$			Вплив на капіталізацію компанії $Y_{ЛК3}$			Вплив на капіталізацію компанії $Y_{СК1}$		
Високий / значний	Розвиток			Розвиток			Розвиток			Розвиток		
Низький / значний	Стабілізація			Стабілізація			Стабілізація			Стабілізація		
Високий / незначний	Аналіз			Аналіз			Аналіз			Аналіз		
Низький / незначний	Відсутність дій			Відсутність дій			Відсутність дій			Відсутність дій		

Продовження табл. 1

Компоненти ІК	Структурний капітал (СК)						Капітал відносин (КВ)					
Атрибути ІК	Внутрішнє співробітництво та обмін знаннями (СК2)			Інформаційні технології та явні знання (СК3)			Відносини з клієнтами (КВ1)			Відносини з інвесторами (КВ2)		
Характеристики атрибутів	Кількість	Якість	Управління	Кількість	Якість	Управління	Кількість	Якість	Управління	Кількість	Якість	Управління
	b_{21}	b_{22}	b_{23}	b_{31}	b_{32}	b_{33}	c_{11}	c_{12}	c_{13}	c_{21}	c_{22}	c_{23}
X-координата матриці стратегій ($X_{ІК}$)	Потенціал покращення $X_{СК2}$			Потенціал покращення $X_{СК3}$			Потенціал покращення $X_{КВ1}$			Потенціал покращення $X_{КВ2}$		
Сила впливу на капіталізацію компанії	0 – відсутній	1 – незначний	2 – сильний	3 – експоненційний	0 – відсутній	1 – незначний	2 – сильний	3 – експоненційний	0 – відсутній	1 – незначний	2 – сильний	3 – експоненційний	0 – відсутній	1 – незначний	2 – сильний	3 – експоненційний
Y-координата матриці стратегій ($Y_{ІК}$)	Вплив на капіталізацію компанії $Y_{СК2}$			Вплив на капіталізацію компанії $Y_{СК3}$			Вплив на капіталізацію компанії $Y_{КВ1}$			Вплив на капіталізацію компанії $Y_{КВ2}$		
Високий / значний	Розвиток			Розвиток			Розвиток			Розвиток		
Низький / значний	Стабілізація			Стабілізація			Стабілізація			Стабілізація		
Високий / незначний	Аналіз			Аналіз			Аналіз			Аналіз		
Низький / незначний	Відсутність дій			Відсутність дій			Відсутність дій			Відсутність дій		

Якщо підсумкову оцінку використання інтелектуального капіталу компанії позначити змінною ІК, то вона, згідно з вимогами Європейського стандарту InCaS, може бути охарактеризована оцінкою використання компонент інтелектуального капіталу за двома координатами – потенціал покращення (X-координата) та вплив на результати компанії (Y-координата):

$$IK = f(X_{IK}; Y_{YK}) = f(\{X_{ЛК}, Y_{ЛК}\}; \{X_{СК}, Y_{СК}\}; \{X_{КВ}, Y_{КВ}\}), \quad (1)$$

де $X_{ЛК}$, $Y_{ЛК}$ – оцінки людського капіталу компанії за X-координатою та Y-координатою;

$X_{СК}$, $Y_{СК}$ – оцінки структурного капіталу компанії за X-координатою та Y-координатою;

$X_{КВ}$, $Y_{КВ}$ – оцінки капіталу відносин компанії за X-координатою та Y-координатою.

У свою чергу, кожна з компонент інтелектуального капіталу компанії може бути оцінена відповідними атрибутами за трьома характеристиками: кількість, якість та управління (табл. 1):

$$X_{IK} = \begin{cases} f(X_{ЛКi}) = f(\frac{1}{3}\sum_{j=1}^{3} a_{ij}), & i = 1,..,3 \\ f(X_{СКi}) = f(\frac{1}{3}\sum_{j=1}^{3} b_{ij}), & i = 1,..,3 \\ f(X_{КВi}) = f(\frac{1}{3}\sum_{j=1}^{3} c_{ij}), & i = 1,..,2 \end{cases}, \quad (2)$$

де a_{ij} – оцінки кількості ($j=1$), якості ($j=2$) та стану управління ($j=3$) за i-тою компонентою людського капіталу компанії;

b_{ij} – оцінки кількості ($j=1$), якості ($j=2$) та стану управління ($j=3$) за i-тою компонентою струтурного капіталу компанії;

c_{ij} – оцінки кількості ($j=1$), якості ($j=2$) та стану управління ($j=3$) за i-тою компонентою капіталу відносин компанії.

Y-координата оцінки інтелектуального капіталу (вплив на результати компанії) вимірюється в балах та визначається експертами в діапазоні від 0 (відсутність впливу) до 3 (експонентний вплив). На наш погляд, методологія звітування за стандартом InCaS потребує у цій частині адаптації у разі її використання для оцінки управління інтелектуальним капіталом міжнародної компанії. А саме, використання в якості Y-координати оцінки інтелектуального капіталу його впливу на результати діяльності компанії не повною мірою відбиває специфіку управління інтелектуальним капіталом міжнародної компанії. На наш погляд, значно більше інформації щодо ролі нематеріальних активів у забезпеченні ефективного функціонування міжнародних компаній надає оцінка впливу його компонент (людського капіталу, структурного капіталу та капіталу відносин) на капіталізацію компанії. Як вже неодноразово зазначалося в роботі, визначальним є вплив зокрема клієнтської складової (*КВ1*) на капіталізацію міжнародних компаній, конкурентні переваги яких перебувають у площині нематеріальних активів (IT-сектор, телекомунікації, медіа, послуги тощо). Натомість, для міжнародних компаній-виробників матеріалізованої продукції або операторів видобувного сектору економіки цей вплив буде значно меншим, оскільки джерелом капіталізації таких компаній є переважно матеріальні активи. Таким чином, використання в якості Y-координати експертної оцінки впливу інтелектуального капіталу на капіталізацію компанії дозволить більш повно оцінити роль інтелектуального капіталу у формуванні ринкової вартості міжнародної компанії залежно від галузевої специфіки її діяльності.

Підсумковим результатом звітування компаній згідно з методологією стандарту InCaS є визначення стратегії управління певною компонентою інтелектуального капіталу компанії залежно від сполучення значень її X-координати (потенціал покращення) та Y-координати (вплив на результати компанії). Матрицю стратегій управління інтелектуальним капіталом міжнародної компанії з урахуванням пропонованих уточнень щодо сутності її Y-координати (вплив на капіталізацію компанії) подано на рис. 1.

Рис. 1. Модифікована матриця стратегій управління інтелектуальним капіталом міжнародної компанії на основі стандарту InCaS

ВИСНОВКИ

Звітування згідно стандарту Європейської інструкції InCaS з відображення інтелектуального капіталу створює широкі можливості для формування адекватного уявлення щодо стану та перспектив розвитку інтелектуального капіталу компанії, оскільки:

базується на класичному уявленні про структуру інтелектуального капіталу компанії;

дозволяє оцінити інтелектуальний потенціал компанії з точки зору досягнення її стратегічних цілей та впливу на результати її діяльності;

за умови урахування наданих пропозицій (використання в якості Y-координати впливу інтелектуального капіталу на капіталізацію компанії) дозволяє більш повно оцінити роль інтелектуального капіталу у формуванні ринкової вартості міжнародної компанії залежно від галузевої специфіки її діяльності.

Звітування з інтелектуального капіталу на основі стандарту InCaS з урахуванням наданих пропозицій забезпечить прозорість оцінки інтелектуального капіталу міжнародної компанії та визначення стратегій управління його компонентами.

Список використаних джерел

1. Australian Guiding Principles on Extended Perfor-mance Management: A Guide to Better Managing, Measuring and Reporting Knowledge Intensive Organi-sational Resources. URL: http://www.ske.org.au/down load/Australian-Guiding-Principles.pdf

2. InCas – Intellectual Capital Statement for Europe. A new approach to make SMEs successful. URL: http://www.psych.lse.ac.uk/incas/page114/files/page114_1.pdf

3. Rimmel G. The Danish Guidelines on Intellectual Capital Reporting. URL: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/3058/1/SNEE2004_article_The_Danish_Guidelines_on_Intellectual_Capital_Reporting1.pdf

4. Бушуєва Н.С., Філатов А.С. Морфологічна матриця формування команди проекту соціального типу. Управління розвитком складних систем. 2013. № 16. С. 28-32.

References

1. Australian Guiding Principles on Extended Perfor-mance Management: A Guide to Better Managing, Measuring and Reporting Knowledge Intensive Organi-sational Resources. URL: http://www.ske.org.au/down load/Australian-Guiding-Principles.pdf

2. InCas – Intellectual Capital Statement for Europe. A new approach to make SMEs successful. URL: http://www.psych.lse.ac.uk/incas/page114/files/page114_1.pdf

3. Rimmel G. The Danish Guidelines on Intellectual Capital Reporting. URL: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/3058/1/SNEE2004_article_The_Danish_Guidelines_on_Intellectual_Capital_Reporting1.pdf

4. Bushuyeva N.S., Filatov A.S. Morphological matrix of formation of a social project, Managing the development of complex systems, 2013, № 16, pp. 28-32. (in Ukrainian)